

Be-REYN

Netwerk rond inclusie van Roma en Woonwagenbewoners families

Liesbeth LAMBERT en Kathy JACOBS

BE-REYN is een groeiend netwerk van praktijk- en beleidswerkers uit basisvoorzieningen voor gezinnen met jonge kinderen in Vlaanderen en Brussel. Vanuit dialoog en gedeelde reflectie in lerende netwerken, zetten ze in op het verlagen van drempels en het verhogen van kansen en mogelijkheden tot maatschappelijke participatie voor Roma en woonwagenbewoners.

Maatschappelijk belang

In het Belgische Romani Early Years Network* (Be-REYN) gaat een groeiende groep praktijk- en beleidswerkers participatief en constructief aan de slag met vragen zoals: hoe zorgen we dat Romafamilies en woonwagengezinnen beter toegang krijgen tot kwaliteitsvolle basisvoorzieningen voor jonge gezinnen (consultatiebureaus, inloopteams, kinderopvang, kleuterscholen, Huizen van het Kind)? Hoe kunnen we vanuit een samenwerking met andere professionals betere kansen creëren voor kinderen van Roma en woonwagenbewoners en hun families? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat deze kinderen zelfbewust en zelfverzekerd mogen zijn, zodat ze trots kunnen zijn op de rijkdom van hun cultuur, en op hun identiteit als Roma en woonwagenbewoners? Hoe kunnen we die goede praktijken delen?

In België leven naar schatting 30 000 Roma, waarvan de meeste gezinnen in Vlaanderen (Gent, Antwerpen, Sint-Niklaas) en Brussel. Door migratiebewegingen neemt dat cijfer jaarlijks nog toe. De groep van woonwagenbewoners wordt in België geschat op 10 000 (European Commission, 2012). Zij vormt een diverse groep van Voyageurs (70%), Rom (22%) en Manoesjen of Sinti (8%). Kenmerkend is dat ze een woonwagen als woonvorm verkiezen waarbij

sommige gezinnen nog meerdere maanden per jaar rondtrekken en andere verblijven op een daarvoor uitgerust woonwagenterrein (Kruispunt Migratie en Integratie, 2013). Alleen is er in België een schrijnend tekort aan vaste standplaatsen

waardoor vele gezinnen gedwongen worden om rond te trekken en ze weinig tot geen banden kunnen opbouwen met maatschappelijke voorzieningen zoals school en gezondheidszorg. Die groep bevindt zich in een bijzonder precaire positie.

Roma en woonwagenbewoners worden vaak in één adem genoemd. Dat komt doordat Roma, Manoesjen en Roms wel dezelfde Indische achtergrond en moedertaal delen, maar daarnaast

houden ze er toch wel een verschillende levenswijze op na en verschillen hun noden ook sterk (Janssens, 2019). Hoewel Europese en Belgische beleidsplannen gericht zijn op de integratie van Roma en woonwagenbewoners, stellen praktijkwerkers vast dat de grondrechten van vele Romafamilies en woonwagengezinnen niet gegarandeerd zijn. Ze worden geconfronteerd met discriminatie op de arbeids- en woningmarkt, de toegang tot sociale dienstverlening en onderwijs blijft voor sommige gezinnen bijzonder hoogdrempelig (Janssens, 2019; Kinderrechtencommissariaat, 2014). Nog te vaak wordt die groep in de media enkelzijdig benaderd vanuit een overlast-discours waardoor de publieke opinie over Roma en woonwagenbewoners sterk gekleurd is. Aangezien de groep van Roma en woonwagenbewoners werd geschrapt als specifieke doelgroep in het Vlaamse integratiebeleid zien we ook een sterke afbouw van specifieke maatregelen gericht op de inclusie van die gezinnen. Dat uit zich o.a. in een structureel tekort aan uitgeruste terreinen en in de verdere vermindering van middelen voor organisaties die zich engageren ten aanzien van die groep. Dat maakt dat heel wat praktijkwerkers hun werking moesten afbouwen en organisaties en professionals die zich jarenlang inspanden voelen zich steeds minder ondersteund en haken af, waardoor expertise en verbinding met de groep verloren raakt.

Roma en woonwagenbewoners werden geschrapt als specifieke doelgroep in het Vlaams integratiebeleid

Be-REYN-netwerk

Het is in die context dat Be-REYN vorm krijgt. Be-REYN wordt getrokken door het VBJK, centrum voor Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen (coördinerende partner), samen met Agentschap Opgroeien en Minderhedenforum (sleutelpartners in het implementeren van de diverse acties). Er wordt eveneens een beroep gedaan op de ervaring en expertise van o.a. Stad Gent, Vlaams departement van Onderwijs en vorming en Foyer vzw.

De grondrechten van vele Romafamilies en woonwagengezinnen zijn niet gegarandeerd

Uit gesprekken met professionals in basisvoorzieningen die zich inzetten voor Romagezinnen en/of woonwagenbewoners bleek een grote nood aan een forum waar ze over hun ervaringen kunnen spreken, samen kunnen reflecteren over hun aanpak en samen met andere praktijkwerkers inclusieve praktijken kunnen ontwikkelen, verdiepen en verspreiden. Be-REYN speelt in op die nood.

Be-REYN is dus een (lerend) netwerk van professionals en vrijwilligers die met Roma en woonwagenbewoners werken. Er is bewust gekozen voor een netwerk samengesteld uit medewerkers van gezinsondersteunende voorzieningen zoals consultatiebureaus, inloopteams, kinderopvang, kleuterscholen, Huizen van het Kind, omdat de eerste levensjaren van kinderen cruciaal zijn. Tijdens die belangrijke periode kunnen we veel doen om de huidige situatie van Romakinderen en van woonwagenbewoners te verbeteren. Het netwerk wil zijn leden en andere betrokken organisaties aansteken en ondersteunen om echt toegankelijk te zijn: beschikbaar, bruikbaar, bereikbaar, begrijpbaar en betaalbaar zodat kinderen en ouders er zich echt welkom en goed voelen. Met dat netwerk willen we er mee voor zorgen dat ook deze kinderen volop kunnen groeien en bloeien met respect voor hun etnische en culturele achtergrond. Medewerkers in die basisvoorzieningen zijn zo sleutelfiguren om sociale inclusie en respect voor diversiteit te promoten en structurele discriminatie van Roma en woonwagenbewoners te bestrijden. Want kinder- en mensenrechten gelden ook voor hen.

In ons netwerk zetten we activiteiten op waarmee we de netwerklleden ondersteunen: themadagen en intervisie gericht op professionele groei. Daarbij staan praktijkervaringen delen en leren van elkaar centraal. Be-REYN wil ook de stem van Roma en woonwagenbewoners versterken en hun belangen op verschillende relevante niveaus behartigen.

Concrete acties vanuit het netwerk

Actie 1: Ontwikkelen en ondersteunen van een lokaal netwerk van gezinsondersteunende diensten voor rondtrekkende woonwagenbewoners.

Be-REYN zet verschillende acties op die elk inspelen op specifieke noden/problemen waar Romagezinnen en woonwagenfamilies

Door de uitbouw van zo'n gezinsondersteunend netwerk bundelen organisaties de krachten, kunnen gezinnen op een integrale manier ondersteund worden

mee te kampen hebben. Zo is de leef- en woonsituatie voor rondtrekkende Belgische woonwagenbewoners helemaal niet rooskleurig. Door een gebrek aan standplaatsen op residentiële of doortrekkersterreinen zijn ze genoodzaakt om bijna het hele jaar rond te trekken waardoor ze continu in onzekerheid leven, vaak geen toegang hebben tot de meest elementaire voorzieningen zoals elektriciteit en water en ervaren overal verjaagd te worden. Daarnaast hebben de kinderen door het gebrek

aan een vaste standplaats geen toegang tot het onderwijs, de gezinnen geen toegang tot dienstverlening (HIVA, 2020). Daarom ijveren de Be-REYN-leden voor **meer sociale omkadering voor deze groep**. De groep van rondtrekkende woonwagenbewoners kan gebruikmaken van drie doortrekkersterreinen in Vlaanderen (Gent, Kortrijk en Asse). Op die terreinen kunnen gezinnen maximaal drie weken aan een stuk verblijven. Ze zijn specifiek uitgerust voor rondtrekkende woonwagenbewoners. Wanneer gezinnen er gebruik van kunnen maken beoordelen ze die terreinen overwegend positief. Het beschikbare sanitair, de band met de terreinbeheerder en de sociale omkadering spelen daarbij een rol (HIVA, 2020). Maar daar knelt het schoentje. De sociale omkadering die aangeboden wordt, is zeer gering en wordt nu vooral opgenomen door de terreinbeheerder, als een surplus op hun reguliere takenpakket.

Be-REYN zoekt samen met de terreinbeheerders van de drie terreinen hoe die broodnodige sociale omkadering van gezinnen op een meer structurele wijze kan uitgebouwd worden. Nu is het zo dat op vraag van de terreinbeheerder een medewerker van Kind en Gezin tans komt wanneer een baby wordt geboren of een medewerker van het CAW of OCMW wordt ingeschakeld voor vragen rond allerlei papieren. Die ondersteuning speelt vooral in op vragen die deze gezinnen hebben in het hier en nu. Een zeer waardevolle omkadering, maar wel zeer ad hoc. Praktijkwerkers geven zelf aan liever proactiever aanwezig te zijn op de terreinen zodat er meer kans is om een vertrouwensrelatie uit te bouwen want die bereik je niet door één of twee sporadische bezoeken.

Daarnaast vinden organisaties ook steun bij elkaar door in tandem regelmatig naar het terrein te gaan

Daar zet Be-REYN zijn schouders mee onder. Concreet brengt Be-REYN lokale partners in de buurt van een doortrekkersterrein bijeen om zich te verenigen in een lokaal netwerk om zo samen in te staan voor de sociale omkadering van woonwagenbewoners op de terreinen zelf. De uitbouw van zo'n gezinsondersteunend netwerk kent meerdere voordelen: doordat organisaties de krachten bundelen, kunnen gezinnen op een integrale manier ondersteund worden en daarnaast vinden organisaties ook steun bij elkaar door in tandem op regelmatige basis naar het terrein te gaan. Dat verlaagt voor sommige professionals drempels. De aanwezigheid van de medewerkers op het terrein zelf wordt door woonwagenbewoners ook gewaardeerd, vanwege de goodwill die de dienstverleners daarmee tonen; zij nemen de moeite om de woonwagenbewoners zelf op te zoeken. Dat wordt bevestigd in de gesprekken die de onderzoekers van het HIVA - Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving met rondtrekkende woonwagenbewoners voerden voor hun onderzoek naar de leefomstandigheden van die groep².

Bij de uitbouw van zo'n netwerk zijn in eerste instantie die partners (zoals medewerkers van Kind en Gezin, CAW, Huis van het Kind ...) aangesproken die het best geplaatst zijn om aan die noden van gezinnen te beantwoorden én zich ook betrokken voelen op die groep. Samen met de groep ontwikkelden we een gezamenlijke

visie die richting geeft aan de wijze waarop hij op een termijn van drie weken de gezinnen gepast kan ondersteunen. Zo verkiezen we om per dienst te werken met een vast persoon zodat de vertrouwensband veel sneller kan ontstaan. Daarnaast denken we ook na over hoe de taken kunnen verdeeld worden, waardoor de begeleiding van gezinnen een meer gedeeld verhaal wordt.

We ervaren dat door verenigd te zijn in een netwerk er ruimte is om te leren van elkaars ervaringen. De partners vinden zo ook steun bij elkaar om de dienstverlening aan die gezinnen, die vaak in een zeer moeilijke context leven, te garanderen.

Actie 2: Ondersteunen van professionals uit preventieve gezinsondersteuning in het realiseren van breed toegankelijke basisvoorzieningen met en voor Romafamilies.

Sinds 2019 zijn we gestart met een lerend netwerk voor medewerkers van de lokale teams van Kind en Gezin die werkzaam zijn in de regio's waar veel Romafamilies verblijven. Samen onderzoeken we hoe we de toegankelijkheid van de dienstverlening voor Romafamilies kunnen verhogen en hoe we samen met medewerkers uit het lokale netwerk Huis van het Kind een integrale ondersteuning kunnen realiseren. Verpleegkundigen en gezinsondersteuners van Kind en Gezin komen via de ondersteuning van (aanstaande) ouders met jonge kinderen van 0 tot 3 jaar op regelmatige basis in contact met veel Romagezinnen. Zij hebben al heel wat specifieke expertise opgebouwd in het laagdrempelig werken met kwetsbare groepen. Maar aangezien veel van die gezinnen in een erg maatschappelijk kwetsbare situatie leven en een zeker wantrouwen uitgaat van die gezinnen naar de burgermaatschappij, roept samenwerken met Romagezinnen heel wat reflecties op over thema's zoals: hoe bouw je een vertrouwensrelatie uit, hoe kan je vanuit een gelijkwaardige positie het gezin begeleiden ook als je in eerste instantie niet goed begrijpt waarom iemand bepaalde keuzes maakt.

Een belangrijk uitgangspunt voor het Be-REYN-netwerk is ons te laten leiden door de ervaringen van Romagezinnen zelf. Hun getuigenissen kunnen helpen om – vaak onbedoelde en niet gekende – toegankelijkheidsdrempels in organisaties aan te pakken. Bij de start van het traject hebben we moeders en vaders uitgenodigd om samen in dialoog te gaan rond een aantal vragen. Hoe beleven zij de huisbezoeken van de verpleegkundige of de gezinsondersteuner van Kind en Gezin? Wat zorgt ervoor dat de kinderen en zijzelf zich welkom voelen op school? Wat maakt dat ze weinig gebruikmaken van kinderopvang? Uit hun verhalen komen steeds dezelfde aandachtspunten terug: investeer in een open dialoog met en op maat van gezinnen in al hun diversiteit, waarbij het bevragen van de betekenis die gezinnen aan situaties geven het startpunt is. En zet het 'samen zoeken' centraal. Dat betekent dat het informeren en adviseren inspeelt op en samengaat met het erkennen en waarderen van de eigen ervaringen van ouders en grootouders in ouderschap en opvoeding.

Een jonge moeder vertelt dat ze met ondersteuning van het inloopteam haar kind tijdig had aangemeld en ingeschreven voor school. Onderwijs is voor haar immers heel belangrijk net omdat het een essentiële bouwsteen is voor de toekomst van haar kind. Het betekende voor haarzelf een vlucht uit de dagelijkse confrontatie met armoede.

Zelf actief luisteren naar de bezorgdheden en ervaringen van ouders is een belangrijke motor geweest om de werking van het consultatiebureau, de huisbezoeken, de gezinsondersteuning in vraag te stellen. Daarnaast stimuleren we in het lerend netwerk aan de hand van casusbesprekingen de continue reflectie over het eigen handelen en de visie van waaruit medewerkers werken. We lieten ons daarbij leiden door twee theoretische kaders om de eigen praktijk te kunnen analyseren: vanuit de 5B's zijn toegankelijkheidsdrempels (bereikbaar, betaalbaar, begrijpbaar, bruikbaar, beschikbaar) in kaart gebracht, en de DECET³-principes leren ons iets over hoe voorzieningen voor gezinnen met jonge kinderen respectvol omgaan met diversiteit. Via die kaders maakten we de shift van 'moeilijk bereikbare groepen' naar 'makkelijk bereikbare organisaties'.

Eerste shift: van 'moeilijk bereikbare groepen' naar 'makkelijk bereikbare organisaties'

Een tweede paradigmashift situeert zich op de kijk op de thematiek: een verschuiving in perceptie van een probleemgerichte naar een meer krachtgerichte benadering. We merken in verschillende discours dat Romagezinnen vaak worden benaderd als een groep met multiproblemen (o.a. situaties van verontrusting, spijbelen, schooluitval ...), waarbij jammer genoeg die problemen vooral geframed worden als eigen aan hun etniciteit en niet als gevolg van hoe de samenleving is georganiseerd. Die probleem-georiënteerde kijk vertrekt vanuit een normatief kader en gaat voorbij aan de sociaal-economische context van gezinnen. Interventies vanuit dat perspectief vergroten veeleer de kloof dan ze te dichten.

Een tweede paradigmashift: van een 'probleemgerichte' naar een meer 'krachtgerichte' benadering.

Een medewerker van Kind en Gezin getuigt: 'Geen oordelen laten doorklinken in vragen, is soms uitdagend. Dat vraagt "sjiekwerk". Wat helpt: is me echt proberen te verplaatsen in de schoenen van de gezinnen met wie ik werk.'

Binnen het Be-REYN-netwerk starten we daarom resoluut vanuit een andere benadering. We vertrekken daarbij niet vanuit 'wat is het probleem', maar wel vanuit een veel positievere benadering: 'wat is jouw kracht?'; 'waar wil je zelf naartoe?'. Vanuit een krachtgerichte (rechten)benadering zetten we in op het versterken van kansen en mogelijkheden voor gezinnen. Dat betekent dat we onderzoeken hoe medewerkers echt op het tempo van het gezin kunnen werken rekening houdend met hun draagkracht. Dat is natuurlijk niet altijd gemakkelijk en door processen van structurele discriminatie is het evenmin altijd simpel om perspectieven te blijven zien, en zijn de krachten van gezinnen minder zichtbaar. Niettemin is het waardevol om te blijven bekrachtigen wat nog goed loopt, en door hier

verder op in te zetten is het vaak zo dat gezinnen er uiteindelijk zelf ook de kracht van zullen ervaren. Acties die vanuit dat perspectief vertrekken, bieden kansen tot sociale aansluiting en geven de mogelijkheid de kloof te verkleinen.

We merken in het lerend netwerk ook een grote nood aan specifieke kennis over de cultuur van Romagezinnen. Door een verschil in cultuur en gewoonten leken medewerkers te twifelen aan hun competenties en vaardigheden om Romagezinnen te ondersteunen. Hun professionele basishouding leek niet meer te volstaan. Algemene kennis over culturele waarden en normen geeft de medewerker soms meer houvast om in gesprek te gaan, maar het houdt ook het risico in dat men niet meer vertrekt vanuit een oprecht nieuwsgierige houding in het contact met gezinnen. Elk Romagezin beleeft zijn culturele achtergrond ook anders.

Een vertrouwensrelatie opbouwen vraagt de durf om vanuit een oprechte, authentieke houding in dialoog te gaan met gezinnen, om

je empathisch op te stellen ook als je in eerste instantie niet goed begrijpt waarom iemand bepaalde keuzes maakt. Het vraagt moeite om even met de bril van de ander te kijken. Het vraagt ook moed om in te gaan tegen gangbare vormen van sociale uitsluiting en discriminatie. Professionals staan hier niet alleen voor. Samenwerking met andere organisaties zorgt er ook voor dat gezinnen op een integrale manier ondersteund worden en dat de sociale grondrechten van kwetsbare gezinnen kunnen gewaarborgd worden.

Er is een grote nood aan specifieke kennis over de cultuur van de Romagezinnen

Zo werken in Sint-Niklaas de verpleegkundige, de gezinsondersteuner en de buurtstewards constructief samen in de ondersteuning van Romafamilies met jonge kinderen. Ze organiseren vormingsmomenten over verschillende thema's, benutten de consultaties om 'aanwezig en beschikbaar' te zijn. Intussen is het wachtkamer moment stilaan uitgegroeid tot een spel- en ontmoetingsmoment voor jonge moeders, met bijzondere aandacht voor Roma moeders in samenwerking met de buurtstewards en Speelhuis Huppel.

Op het woonwagenterrein in Leuven hebben medewerkers van Kind en Gezin in samenwerking met de dienst Woonwagenwerking ervoor gezorgd dat alle ouders geïnformeerd werden over de aanmeldperiode voor de kleuterschool. Eenmaal aangemeld, maakte een jonge mama zich voor de start al heel wat zorgen over de toekomstige schoolsituatie van haar dochter. Ze vraagt zich luidop af: 'Hoe kan ik ervoor zorgen dat de eigen negatieve ervaring van schoollopen niet bij mijn dochter zal gebeuren?' In samenspraak met de school werd beslist dat mama en dochter alvast konden langskomen voor een rondleiding en dat zij ook al welkom was op de koffiemomenten zodat ze stap voor stap kon wennen aan de omgeving, en in gesprek kon gaan met de leerkrachten.

Be-REYN zet zich schrap om in het huidige klimaat en in volle coronacrisis toch constructief door te werken op deze acties. Gesteund en geïnspireerd door het Europese netwerk willen we

enerzijds de aandacht vestigen op de moeilijke leefsituatie van Roma en woonwagenbewoners, die door hun etniciteit geconfronteerd worden met sociale uitsluiting en discriminatie. Het netwerk zet (structureel) in op het creëren van kansen en mogelijkheden opdat zij hun rechten kunnen realiseren.

Liesbeth LAMBERT* en Kathy JACOBS**

** Liesbeth Lambert, projectmedewerker VBJK (centrum voor Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen), staat in voor de coördinatie van BE-Reyn, organiseert en begeleidt de lerende netwerken en maakt de verbinding met de internationale partners.
liesbeth.lambert@vbjk.be*

*** Kathy Jacobs, beleidsmedewerker Agentschap Opgroeien, is betrokken op het realiseren van kwaliteitsvolle en toegankelijke dienstverlening aan maatschappelijk kwetsbare groepen. Als sleutelpartner in BE-Reyn, ondersteunt ze o.a. in de organisatie en begeleiding van de lerende netwerken.
kathy.jacobs@kindergezin.be*

Ben je zelf geïnteresseerd om deel uit te maken van het netwerk? Of ken je partnerorganisaties voor wie Be-REYN interessant kan zijn? Nodig hen uit om deel uit te maken van het netwerk met nu al 120 leden. Ook grote organisaties zoals Kind en Gezin en het Minderhedenforum steunen Be-REYN. Neem een kijkje op <https://vbjk.be/nl/projecten/be-reyn> of neem contact op met liesbeth.lambert@vbjk.be

BIBLIOGRAFIE

- European Commission (2012, februari). *National Roma Integration Strategy – Belgium*. Versie van 6 maart 2012. Geraadpleegd via https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/roma_belgium_strategy_en.pdf
- HIVA (2020). Een overzicht van de leefomstandigheden van rondtrekkende woonwagenbewoners en bestaande initiatieven ter ondersteuning. KU Leuven.
- Janssens, K. (2019). *Een leven lang opgejaagd. De plek van woonwagenbewoners in Vlaanderen*. Tiel: LannooCampus.
- Kinderrechtencommissariaat. (2014). *Kinderen van woonwagenbewoners: kinderrechten op de tocht*. Knelpuntennota 2014-2015/1. Geraadpleegd via https://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/2014_2015_1_knelpuntennota_kinderen_van_woonwagenbewoners.pdf
- Kruispunt Migratie-Integratie. (2013). *Roma, woonwagenbewoners, rondtrekkenden: wanneer gebruik je welke term?* Infociche nummer 8 – maart 2013. Geraadpleegd via https://www.agii.be/sites/default/files/bestanden/documenten/document_infociche_roma.pdf

NOTEN

1. REYN is een initiatief van ISSA, een internationaal netwerk gericht op het versterken van basisvoorzieningen voor jonge kinderen (<https://www.issa.nl/>) opgericht in elf landen in Oost-, Midden- en West-Europa: België, Bosnië, Bulgarije, Kroatië, Hongarije, Italië, Kosovo, Servië, Slowakije, Slovenië, Oekraïne. De praktijken in andere landen kunnen inspirerend zijn voor de aanpak in Vlaanderen.
2. Het volledige rapport is te lezen via volgende link https://hiva.kuleuven.be/nl/nieuws/nieuwsitems/Rondtrekkende_woonwagenbewoners.
3. DECET staat voor *Diversity in Early Childhood Education and Training*. Het was een netwerk van verschillende Europese organisaties die zich samen voor kwaliteitsvolle kinderopvang inzetten. Het netwerk bestaat niet meer, maar de principes die het heeft uitgewerkt over respect voor diversiteit zijn nog steeds richtinggevend. Zie: https://vbjk.be/files/attachments/.809/handleiding_Zin_verlenen_aan_praktijk.pdf